

קז ע"א-ב. חבלה בשמונת השרצים

משום "נטילת נשמה", שהיא תולדה של מלאכת שוחט (רש"י ד"ה "החובל". ע"פ תוס' "שמנה").

נבלת השרץ איננה טמאה ומטמאה, מלבד שמונה שרצים שבתורה: "וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ: החלד והעכבר והצב למינהו: והאנקה והכח והלטאה והחמט והתנשמת: אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנגע בהם במתם יטמא עד הערב" (ויקרא יא, כט-לא).

לשרצים אלו יש עור (לדעת ריב"ן) ולכן יש בכך קולא לעניין טומאה. שאומנם בשרם טמא ומטמא מכגודל עדשה (כנ"ל מהפסוק), אבל עורם קשה ואינו כדין בשרם ואינו טמא. מצד שני, ישנה חומרא לעניין הכאתם בשבת, מפני שיש בעורם חבורה שאינה חוזרת – מתחייב החובל

משנתנו

שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן - חייב.

אם המשנה סברה שהחובל בהם חייב - משמע שיש לשרצים הללו עור להתחייב עליו. מי הוא התנא שסובר כך?

משנה חולין (קכב ע"א)

אלו שְׁעוּרֵיתֶיךָ כבשרן... ועור האנקה והכח והלטאה והחומט (והעור רך ולכן דינו כבשר, וטמא). ר' יהודה אומר: הלטאה כחולדה (ועורה טהור, ולשיטתו רק שלושה שרצים עורם טמא)... ר' יוחנן בן נורי אומר: שמונה שרצים יש להן עורות (וכולם עורם טהור).

שמואל: משנתנו כשיטתו של רבי יוחנן בן נורי, שלכל שמונת שרצים הללו יש עור (בניגוד לחכמים שסוברים שרק לארבעה יש עור כחולד והעכבר), ולכן חייב המכה אותם.

רבה בר רב הונא בשם רב: משנתנו כשיטת חכמים וריב"ן שלכל השרצים הללו יש עור. רק חכמים למדו מסוף הפסוק "אלה הטמאים לכם" שגזירת הכתוב להחמיר בשרצים שמופיעים בפסוק השני, שרק "אלה" עורם טמא כבשרם (למעט החולד וכו').

ברייתא

הצד אחד משמנה שרצים האמורים בתורה, החובל בהן - חייב, דברי רבי יוחנן בן נורי (לשיטתו מפני שיש להם עור), וחכמים אומרים: אין עור אלא למה שמנו חכמים (במשנה: האנקה וכו'). (בהבנה פשוטה המח' היא כך: ריב"ן אומר לשמונה שרצים יש עור, וחכמים חולקים ואומרים שרק לארבעה שרצים יש עור (המילה "אלא" משמשת כשלילת/דיוק דברי ריב"ן. אל תחשוב שיש שמונה שרצים שיש להם עור, אלא יש ארבעה שרצים שיש להם עור).

קשה לרב: לא ניתן להגיד שחכמים סוברים שכל שמונת השרצים לענין שבת יש דין עור, מפני שישנה ברייתא מפורשת שבה חלקו ריב"ן וחכמים בדין "החובל בהם" בשבת.

קשה לאביי: כיצד שינה בגירסאת הברייתא "שלא מנו", לא ייתכן ששונה הברייתא טעה בין "מנו" ל"שלא מנו" (רש"י)?

אדרבא, כיצד החכמים בברייתא אומרים בשם חכמי המשנה שהארבעה שרצים שמנו חכמי המשנה (האנקה וכו') אלו השרצים עם העור, הרי אלו הארבעה בלי העור (כי לכן הם טמאים כבשר)?

רבא: החכמים בברייתא אמרו: "אין עור מטמא כבשר אלא למה שמנו חכמים". עפ"ז כך מתפרשת הברייתא: ריב"ן אמר שהחובל בשמונת השרצים, מפני שיש להם עור - חייב. חכמים הסכימו עם קביעתו לגבי שבת (ובכך מתורצת שיטת רב), אבל לגבי טומאת עור שמונת השרצים הם חלקו ואמרו שהדין טומאה תקף אלא לארבעה השרצים שאין להם עור - שנמנו ע"י חכמי המשנה כאנקה וכו' (ובכך נשמרת ג' הברייתא ש"מנו חכמים").

אביי: החכמים בברייתא אמרו: "אין עור חלוק מבשר אלא למה שלא מנו חכמים" (הכוונה לחולד וכו', שלא נמנו במשנה בחולין ע"י חכמי המשנה. וארבעת הנוספים לשיטת חכמי המשנה והברייתא אין להם עור, ודינם כבשר. והברייתא מתפרשת כך: לריב"ן לשמונה שרצים יש עור, ולחכמים לארבעה שרצים יש עור, אלו שלא נמנו במשנה בחולין, כחולד וכו')

קשה לרבא: אם שינתה את נושא המח' (הברייתא בדין "טומאת עור": לאביי המח' במספר השרצים שיש להם עור, לריב"ן שמונה לחכמים ארבעה כחולד וכו'. לרבא המח' במספר השרצים שאין להם עור, לריב"ן שמונה ולחכמים ארבעה כאנקה וכו') ולדעתך חכמים בברייתא אמרו שדווקא לארבעת השרצים אין עור ויש טומאה - משמע שריב"ן בברייתא חולק וסובר שלכל שמונה השרצים אין עור וטמאים (דהיינו, השימוש במילה "אלא" לחכמים מלמד, שהם מדייקים בדעת ריב"ן ואומרים "מה שאתה אמרת שמונה - אנחנו אומרים ארבעה", והרי חכמים לשיטת רבא עוסקים בארבעת השרצים שאין להם עור - משמע שריב"ן מדבר אודות שמונת השרצים ללמדנו שאין להם עור). והרי במשנה מפורש שלריב"ן לשמונת השרצים יש עור ולכן הוא טהור?

רב אדא בר מתנה: החכמים בברייתא אמרו: "אין עור חלוק מבשר, למה שמנו חכמים" (רב אדא השמיט את המילה "אלא" שביצעה זיקה בין דברי ריב"ן לחכמים). לפ"ז הברייתא פירושה כך: ריב"ן עסק בדין שבת, ובדין זה הודו לו חכמים שלכל שמונת השרצים יש עור (ובכך מתורצת שיטת רב). בדין טומאה ריב"ן סבר שלכל שמונת השרצים יש עור (ואין דין עורם כבשרם), וחכמים מכח גזירת הכתוב למעט חלקו עליו בארבעת השרצים וסברו שלהם אין עור ("אין עור חלוק מבשר", ולמעשה דין עורם כבשרם, ששניהם טמאים. לעומת אביי שהעמיד בכל הברייתא שהמח' ב"יש עור", ולרבא שהעמיד ב"אין עור", רב אדא היה משוחרר מהעמדת כל הברייתא בנושא אחר, והעמיד דברי ריב"ן עסקו ב"יש עור", וחכמים עסקו ב"אין עור" ונשמרת הגי' "שמנו חכמים").

קשה לרב: כיצד העמדת שאף לפי חכמים המשנה סוברת שלכל שמונת השרצים יש עור וחייב עליהם (כשיטת ריב"ן), והרי בברייתא מפורש לשיטת חכמים שיש לחלק, ודווקא ארבעת השרצים שיש להם עור חייב החובל בהם, למעט ארבעת השרצים "המאוחרים" בפסוק, שאין להם עור ופטור החובל בהם?

הברייתא כשיטת רבי יהודה במשנה שסובר שהאם יש לשרץ "עור" נקבע ע"פ מישוש היד האם יש לו עור עבה, לכן לשיטתו גם לטאה שעורה עבה יש "עור". ומכיוון שרבי יהודה דין "עור" תלוי במציאות בין לטומאה ובין לשבת הדין האם יש עור לשרץ יהיה זהה (ושיטתו באה לידי ביטוי בברייתא, החובל חייב בשרץ שיש לו עור). אך חכמים שלמדו לחלק בין שמונת השרצים טעמם נעוץ בגזרת הכתוב "אַלֶּה הַטְּמָאִים לָכֶם" שתקפה דווקא בדין טומאה (להחמיר שאין עור), אבל לעניין שבת מודים הם לריב"ן שלכל השמונה שרצים יש עור, וממילא מתורצת שיטת רב.

קשה לרב: אם הינך סובר שלעניין חבורה בשבת חכמים כריב"ן שסוברים שחייב, מדוע לא נאמר בברייתא "הצד אחד משמנה שרצים האמורים בתורה, החובל בהן - חייב, דברי רבי יוחנן בן נורי ומחלוקתו" - להדגיש שגם חכמים שהם בני מחלוקתו בעניין טומאה, סוברים כמותו בעניין שבת?

תשנה בברייתא: "דברי רבי יוחנן בן נורי ומחלוקתו".

ברייתא

הצד אחד משמונה שרצים האמורים בתורה, החובל בהן - חייב, (דווקא) בשרצים שיש להן עורות (כארבעת השרצים שלא מנו חכמים במשנה, כחולד וכו'). ואיזו היא חבורה שאינה חוזרת? נצרר הדם (נאסף במקום אחד ואינו נבלע באיברים) ואף על פי שלא יצא (הדם מהגוף). רבי יוחנן בן נורי אומר: שמנה השרצים יש להן עורות (ועל כל השמונה חייב).